

به نام خداوند

گزارش سخنرانی علمی
«پژوهش سواد اطلاعاتی: با معرفی رویکردی انقلابی برای تبیین،
طراحی، و اجرای عملی سواد اطلاعاتی»

سخنران: دکتر مریم نظری

تاریخ برگزاری: ۲۲ اردیبهشت ۱۳۸۹

مکان: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

تدوین: شیما مرادی

خرداد ۱۳۸۹

مقدمه

گزارش حاضر به معرفی اولین سخنرانی علمی برگزار شده در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران می‌پردازد. در انتها نیز نتایج تحلیل کاربرگه‌های ارزشیابی شرکت کنندگان، ارائه می‌شود.

الف. معرفی

اولین سخنرانی علمی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران در سال ۱۳۸۹ با عنوان «پژوهش سواد اطلاعاتی: با معرفی رویکردی انقلابی برای تبیین، طراحی، و اجرای عملی سواد اطلاعاتی» و سخنرانی دکتر مریم نظری دکترای اطلاع‌رسانی آموزشی از دانشگاه شفیلد انگلستان چهارشنبه ۱۳۸۹/۲/۲۲ ساعت ۱۴ الی ۱۶ در پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی، سالن طبقه ششم برگزار شد. این سخنرانی که برگرفته از رساله دکتری وی بود در چهار بخش «مفهوم و اصالت سواد اطلاعاتی»، «پژوهش‌های کیفی سواد اطلاعاتی»، «پژوهش سواد اطلاعاتی در بافت»، «پژوهش سواد اطلاعاتی در ایران: الویت‌ها و راه کارها» ارائه شد و مباحثی چون بینش و درک اهمیت اطلاعات، درک و تعیین مسئله، دانش درباره سازمان، تاریخچه سواد اطلاعاتی به تبیین مبحث سواد اطلاعاتی و درک آن، تاریخچه مختصری از سواد اطلاعاتی و ... را در بر گرفت. «نظری» با توضیح درباره طراحی ابزار و چارچوب پژوهش، گردآوری داده‌ها و تأکید بر اهمیت اخلاق پژوهش در انگلستان و آمریکا، و نحوه تحلیل داده‌ها به ارائه یافته‌ها به صورت خلاصه و طراحی مدلی برای سواد اطلاعاتی در حوزه‌های «یادگیری الکترونیکی» و «سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی» (GIS) پرداخت. این سخنرانی با برگزاری بخش پرسش و پاسخ با موضوعاتی چون نوع نگاه به دانش و تجربه در سواد اطلاعاتی و نحوه انتقال آن، نام مدل، نتایج کار، مقالات مستخرج از این پایان‌نامه به اتمام رسید. در انتهای سخنرانی، شرکت کنندگان فرم‌های ارزشیابی را تکمیل کردند. پاسخها در دفتر ارتباطات علمی تحلیل شد که نتیجه آن در بخش «ج» به تفکیک آمده است.

ب. خلاصه سخنرانی

در ابتدا سخنرانی معاونت محترم پژوهش آقای دکتر غلامعلی منتظر، ضمن تشکر از حضار محترم در مورد اولین سخنرانی علمی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران در سال ۱۳۸۹ توضیح دادند. ایشان با توجه به تغییر عنوان مأموریت‌های پژوهشگاه، یکی از برنامه‌های سازمان را مطرح کردن حوزه‌های علوم اطلاعات و فناوری اطلاعات عنوان کردند. ایشان افزودند: «برای هدایت پژوهشها به این حوزه‌ها نیازمند ایجاد راه‌هایی برای ایجاد فرصت هم‌فکری و هم‌نظری صاحب‌نظران در عرصه‌های مختلف است و برگزاری این جلسات در این راستا سنجیده می‌شود. تلاش این است که موضوعهای پرچالش علمی در دوره‌های زمانی مختلف (دستکم هرماه) در این حوزه‌ها در پژوهشگاه مورد بررسی قرار گیرند و انتظار این است که از صاحب‌نظران این حوزه‌ها دعوت شود. پژوهشگاه آمادگی دارد که برای متخصصان سایر مراکز علمی و تخصصی در حوزه فناوری اطلاعات، برای برگزاری سمینارهایی از این دست برنامه‌ریزی شود. نوع نگاه به چنین جلسات از نوع محفلی است برای ترویج مأموریت‌های پژوهشگاه و خوشبختانه فناوری اطلاعات از فناوری نو پدید در دنیا است». ایشان همچنین اظهار امیدواری کردند که جلسه بعدی با اطلاع‌رسانی قبلی در اواسط خرداد برگزار شود.

سپس خانم نادیا حاجی عزیزی مدیر دفتر ارتباطات علمی و مدیر جلسه، راه اندازی سخنرانی علمی را از وظایف دفتر ارتباطات علمی عنوان کرد و به معرفی مختصری از سخنران پرداخت.

در ادامه خانم دکتر مریم نظری، دکترای اطلاع رسانی آموزشی از دانشگاه شفیلد انگلستان سخنرانی خود را ارائه کرد. عنوان سخنرانی وی «پژوهش سواد اطلاعاتی: با معرفی رویکردی انقلابی برای تبیین، طراحی، و اجرای عملی سواد اطلاعاتی» و برگرفته از رساله دکتری ایشان بود. وی در چهار بخش «مفهوم و اصالت سواد اطلاعاتی»، «پژوهش های کیفی سواد اطلاعاتی»، «پژوهش سواد اطلاعاتی در بافت»، «پژوهش سواد اطلاعاتی در ایران: الویت ها و راه کارها» آغاز نمود. در بخش اول با ارائه مباحثی چون بینش و درک اهمیت اطلاعات، درک و تعیین مسئله، دانش درباره سازمان، تاریخچه سواد اطلاعاتی به تبیین مبحث سواد اطلاعاتی و درک آن پرداخت. سپس با ارائه تاریخچه مختصری از سواد اطلاعاتی و معرفی افرادی که در این حوزه پیشگام بوده اند، به بافت سواد اطلاعاتی و این مشکل در دنیا اشاره کرد که به اعتقاد گروهی سواد اطلاعاتی در کنار سواد اینترنتی، رایانه ای، و فرارسانه ای به رفع نیازهای اطلاعاتی افراد می انجامد و به تنهایی قادر به پاسخگویی نیاز ایشان نیست. این مشکل از آنجا نشأت می گیرد که این دسته اجزاء و عناصر سواد اطلاعاتی را مطالعه نکرده و آن را پویا ندیده اند.

در بخش های «پژوهش های کیفی سواد اطلاعاتی» و «پژوهش سواد اطلاعاتی در بافت»، به بررسی روش های پژوهش سواد اطلاعاتی در جهان و ایران پرداخت و اینکه در تمامی روش ها از سواد اطلاعاتی به بافت رسیده اند در حالیکه او در پژوهش خود از بافت به سواد اطلاعاتی رسیده است. وی همچنین روش پژوهش خود را مطالعه موردی با روش شناختی - اکتشافی، در رشته تحصیلی سیستم های اطلاعات جغرافیایی در محیط یادگیری از راه دور در سه دانشگاه و بر اساس مدل معتبر آیزنهاور عنوان نمود. وی همچنین عدم بررسی عمیق و کیفی در این مبحث را دلیلی دیگر برای انجام پژوهش های مرتبط با سواد اطلاعاتی در بافت های گوناگون دانست. «نظری» با توضیح درباره طراحی ابزار و چارچوب پژوهش، گردآوری داده ها و تأکید بر اهمیت اخلاق پژوهش در انگستان و آمریکا، و نحوه تحلیل داده ها به ارائه یافته ها به صورت خلاصه و طراحی مدلی برای سواد اطلاعاتی در حوزه های «یادگیری الکترونیکی» و «سیستم های اطلاعات جغرافیایی» (GIS) پرداخت. لازم به ذکر است از این پایان نامه دو مقاله در همایش ها ارائه شده است و دو مقاله در دو نشریه معتبر بین المللی منتشر خواهند شد. سه نتیجه کلی زیر حاصل این پژوهش هستند:

۱. سواد اطلاعاتی باید در بافت لحاظ شود؛
۲. برای هر رشته خاص به سواد اطلاعاتی نیازمندیم و سواد اطلاعاتی از آغاز یادگیری مطرح شدنی است؛
۳. برای طراحی و ارائه مدل در روش تحلیل موردی ناگزیر به مطالعه بافت و ارائه راه حل هستیم.

وی این پژوهش را از سه بُعد «ارائه مسیر جدید در پژوهش سواد اطلاعاتی»، «اولین مدل در محیط یادگیری از راه دور»، «اولین مدل در حوزه سیستم های اطلاعات جغرافیایی»، و «ارائه مدلی که به تنوع دانشجویان و مهارت های آنها در این رشته تحصیلی خاص پاسخ می دهد» نوآورانه دانست. وی نام این مدل را «مدل بافتی سواد اطلاعاتی»^۱ عنوان کرد.

در بخش آخر، «نظری» پژوهش هایی را که در این حوزه در ایران انجام شده اند و پژوهشگران و سازمان های پیشتاز در این زمینه را معرفی نمود. وی انگیزه آغاز پژوهش خود در حوزه سواد اطلاعاتی فراخوان همکاری بین المللی یونسکو - ۲۰۰۶، نبود سندی جامع در خصوص وضعیت سواد اطلاعاتی در کشور، نامشخص بودن همخوانی الویت ها با فعالیت های جاری، عدم بهره گیری بهینه از موجودی فعلی، و زیاد شدن فاصله توسعه سواد اطلاعاتی در سطح بین المللی عنوان کرد و افزود با توجه به عدم

¹ Contextual model of Information Literacy

تدوین سندی جامع در مورد سواد اطلاعاتی و رشد کمی برداری ضرورت انجام پژوهشی جامع در ایران در این حوزه و همچنین تدوین چنین گزارشی بیش از پیش احساس می‌شود. «نظری» با بیان اینکه چنین طرحی در پژوهشگاه به تصویب رسیده است، مزایای آن را در سطح ملی (هدایت پژوهش، آموزش و سایر فعالیت‌های اجرایی مرتبط با سواد اطلاعاتی کشور و ایجاد بستری مناسب برای توسعه جامعه ایرانی با سواد اطلاعاتی)، منطقه‌ای (معرفی و بازاریاب دانش سواد اطلاعاتی ایران در کشورهای منطقه)، آزمون مدل‌ها و فعالیت‌های بومی‌شده (اعتباریابی مدل‌ها در سطحی وسیع‌تر، بهبود مدل‌ها برای پاسخ به نیازهای منطقه‌ای، رهبری برنامه‌های سواد اطلاعاتی در منطقه)، و بین‌المللی (معرفی و افزایش گسترده و عمیق برنامه‌ها و فعالیت‌های سواد اطلاعاتی ایران در سطح جهانی و هموارسازی همکاری) ذکر نمود. وی در انتهای این بخش با مروری اجمالی بر وضعیت فعالیت‌های سواد اطلاعاتی در ایران، به معرفی پژوهش‌ها، محصولات، ارتباطات، آموزش، سازمان‌ها، و الویت‌ها در حوزه سواد اطلاعاتی پرداخت.

جلسه با برگزاری بخش پرسش و پاسخ با موضوعاتی چون نوع نگاه به دانش و تجربه در سواد اطلاعاتی و نحوه انتقال آن، نام مدل، نتایج کار، مقالات مستخرج از این پایان‌نامه به اتمام رسید.

ج. ارزشیابی نشست از دیدگاه شرکت‌کنندگان^۲

پس از اعلان فراخوان سخنرانی ۵۵ نفر به صورت الکترونیکی، برای شرکت در سخنرانی، کاربرگ نام‌نویسی را تکمیل و ارسال کردند. از این تعداد ۳۷ نفر از دانشگاه‌ها و مراکز علمی و پژوهشی در روز برگزاری حضور داشتند و ۲۴ نفر از آنها کاربرگ ارزشیابی را تکمیل کردند. ۲۰ نفر از شرکت‌کنندگان خانم‌ها و ۱۷ نفر از آقایان بودند. جدول ۱ که نشانگر سطح تحصیلات شرکت‌کنندگان است نشان می‌دهد که ۴۸/۶۴ درصد شرکت‌کنندگان در سطح کارشناسی بوده‌اند.

جدول ۱. سطح تحصیلات شرکت‌کنندگان

سطح تحصیلات	فراوانی	درصد
دکتری	۷	۱۸/۹۱
کارشناسی ارشد	۱۵	۴۰/۵۴
کارشناس	۱۸	۴۸/۶۴
دیپلم	۱	۲/۷۰
مجموع	۳۷	

^۲ تحلیل پرسشنامه‌ها توسط مریم صابری کارشناس دفتر ارتباطات علمی صورت گرفته است.

همچنین ۲۱ نفر از شرکت کنندگان (۵۱/۲۱ درصد) از پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران، ۲ نفر (۴/۸۷ درصد) از شرکت رزنت، و بقیه از دانشگاه‌های شهید بهشتی، سمنان، صنعتی امیرکبیر، امام صادق (ع)، الزهراء (س) و مراکز علمی - پژوهشی چون مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران، سازمان تنظیم مقررات ارتباطات، پژوهشکده حفاظت آثار و اشیاء تاریخی - فرهنگی بوده‌اند.

نتایج تحلیل پرسشنامه‌های تکمیل شده به این شرح ارائه می‌شوند:

۱. **اطلاع از برگزاری سخنرانی:** همانطور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، بیشتر پاسخ‌دهندگان (۳۳/۳ درصد) از طریق وبسایت پژوهشگاه از برگزاری نشست مطلع شده‌اند. به این سوال یک نفر جواب نداده است. همچنین، بجز سه مورد اول، بقیه موارد در دسته «سایر موارد» جای می‌گیرند.

جدول ۲. نحوه اطلاع از برگزاری نشست

نحوه اطلاع	فراوانی	درصد
وبسایت پژوهشگاه	۸	۳۳/۳
بروشور	۲	۸/۳
خبرگزاری	۵	۲۰/۸
پست الکترونیک	۱	۴/۲
دوستان	۱	۴/۲
مدیریت کتابخانه	۱	۴/۲
وبلاگ گروهی	۱	۴/۲
گروه بحث الکترونیک	۲	۸/۳
تابلو اعلانات	۱	۴/۲
بخش آموزش	۱	۴/۲
مجموع	۲۳	

۲. **زمان برگزاری نشست:** با توجه به جدول ۳، نیمی از پاسخ‌دهندگان (۵۰ درصد) زمان برگزاری را خوب دانسته‌اند.

جدول ۳. زمان برگزاری

پاسخ	فراوانی	درصد
خیلی ضعیف	۱	۴/۲
متوسط	۵	۲۰/۸
خوب	۱۲	۵۰
خیلی خوب	۶	۲۵
مجموع	۲۴	

۳. مکان برگزاری: جدول ۴ نشان می‌دهد که مکان برگزاری به عقیده ۱۱ نفر (۴۵/۸ درصد از پاسخ‌دهندگان) خیلی خوب بوده است.

جدول ۴. مکان برگزاری

پاسخ	فراوانی	درصد
متوسط	۳	۱۲/۵
خوب	۱۰	۴۱/۷
خیلی خوب	۱۱	۴۵/۸
مجموع	۲۴	

۴. نحوه برگزاری: طبق جدول ۵، هشت نفر از پاسخ‌دهندگان (۳۳/۳ درصد) از نحوه برگزاری نشست راضی بوده‌اند. البته یک نفر به این سؤال پاسخ نداده است.

جدول ۵. نحوه برگزاری

پاسخ	فراوانی	درصد
متوسط	۳	۱۲/۵
خوب	۱۲	۵۰
خیلی خوب	۸	۳۳/۳
مجموع	۲۳	

۵. نحوه اطلاع‌رسانی: بر اساس جدول ۶، نحوه اطلاع‌رسانی از دید ۱۸ نفر (۷۵ درصد) به طور مساوی، خوب و خیلی خوب بوده است.

جدول ۶. نحوه اطلاع‌رسانی

پاسخ	فراوانی	درصد
خیلی ضعیف	۱	۴/۲
ضعیف	۲	۸/۳
متوسط	۲	۸/۳
خوب	۹	۳۷/۵۰
خیلی خوب	۹	۳۷/۵۰
مجموع	۲۴	

۶. تسهیلات: طبق جدول ۷، نیمی از پاسخ‌دهندگان (۱۲ نفر) تسهیلات نشست را خوب ارزیابی کرده‌اند.

جدول ۷. تسهیلات

پاسخ	فراوانی	درصد
خیلی ضعیف	۱	۴/۲
ضعیف	۲	۸/۳
متوسط	۳	۱۲/۵
خوب	۱۲	۵۰
خیلی خوب	۶	۲۵
مجموع	۲۴	

۷. پیشنهاد موضوع از سوی پاسخ‌دهندگان: پاسخ‌دهندگان موضوع‌هایی را برای نشست‌های بعدی پیشنهاد

کردند که در جدول ۸ ارائه شده‌اند:

جدول ۸. پیشنهاد موضوع برای نشست‌های بعد

ردیف	موضوع نشست
۱	نقد و بررسی فعالیت‌های پژوهشگاه
۲	راه کارهای رشد سواد اطلاعاتی و مهارت‌های اطلاعاتی
۳	علم‌سنجی
۴	وب‌سنجی
۵	فناوری اطلاعات و مهارت‌های مرتبط در این زمینه چون راحی وب‌سایت، مدیریت محتوای وب‌سایت، رفع اشکالات نرم‌افزاری و سخت‌افزاری رایانه، نحوه ایجاد شبکه و سایر حوزه‌های وابسته
۶	آشنایی با پایگاه endnote
۷	تبیین علم اطلاع‌رسانی جدید
۸	«فارسنت» وردنت فارسی و کارکرد آن در بازیابی اطلاعات
۹	اصطلاح‌شناسی و مهندسی دانش
۱۰	واژه‌شکن فارسی
۱۱	مکان‌یابی اطلاعات
۱۲	هماهنگی با موضوعات انجمن کتابداری
۱۳	نظریه‌های مربوط به حوزه‌های اطلاعات
۱۴	مدیریت دانش
۱۵	ارائه موضوع پایان‌نامه‌های دکتری با موضوع‌های خاص
۱۶	ویژگی‌های وب ۲

۸. **پیشنهاد و انتقاد:** جدول ۹ پیشنهاد‌های پاسخ‌دهندگان برای بهبود برگزاری نشست‌های بعدی را شرح می‌دهد.

جدول ۹. پیشنهاد و انتقاد برای برگزاری نشست‌های بعدی

ردیف	پیشنهاد / انتقاد
۱	برگزاری نشست بعد از ساعات اداری
۲	اطلاع‌رسانی بهتر و قوی‌تر
۳	برگزاری سخنرانی با موضوعات جدیدتر (سخنرانی مرور و دفاعیه پایان‌نامه نباشد)
۴	جلسه بیشتر شبیه دفاع از پایان‌نامه بود. بهتر است جلسات مطالب جامع‌تری از سواد اطلاعاتی و سایر چالش‌های موجود را در بر گیرد.
۵	انتظار می‌رفت بیشتر نتایج و مفاهیم سواد اطلاعاتی مطرح شود اما بیشتر آموزش روش تحقیق بود
۶	عدم هم‌زمانی با نمایشگاه بین‌المللی
۷	ارائه مکتوب سرفصل‌ها
۸	تجدید نظر در سئوالات ارزیابی
۹	نامناسب بودن هوا، نور، و فضا
۱۰	ارائه فایل نمایش در انتهای جلسه به متقاضیان
۱۱	ارائه خروجی مناسب از سخنرانی‌ها چون بورشور، لوح فشرده، فایل صوتی
۱۲	تجدید نظر در نورپردازی سالن
۱۳	تجدید نظر در محل قرارگیری پرده نمایش
۱۴	ارائه نتایج کار به جای پرداختن به روش‌ها و فرایندها